

Agnieszka Ogonowska

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0001-6469-9242

Od intrygi i spisku do zagrożeń hybrydowych. Nowe kompetencje i edukacja medialna w cyberkulturze 3.0

Wprowadzenie: intryga i spisek w ujęciu diachronicznym i funkcjonalnym

Intryga i spisek towarzyszyły gatunkowi ludzkiemu od zarania dziejów (Pipes 1998). Prawdopodobnie już istoty humanoidalne – protoplaści współczesnego człowieka – tworzyli koalicje i wspólnoty interesów, by zintensyfikować i uczynić bardziej efektywnymi wysiłki na rzecz osiągnięcia partykularnych celów indywidualnych i grupowych. Wyjściowe kategorie – intrygę i spisek – powiązać należy także z samym początkiem procesu manipulacji, gdy w głowach spiskowców i intrygantów pojawia się nowa idea, a wraz z nią strategię pozyskania sprzymierzeńców z wykorzystaniem istniejących (w danym czasie i miejscu) kanałów, środków i przestrzeni komunikacji (Pratkanis, Aronson 2014; Ogonowska 2015b). Początkowo zasięg tych wpływów był lokalny. Stopniowo, wraz ze wzrostem mobilności ludzi, a następnie rozwojem środków transportu i telekomunikacji – w społeczeństwie przemysłowym XVIII i XIX wieku – zaczęły się one powiększać. Najpierw w przestrzeni offline pojawili się samozwańczy przywódcy opinii. Z czasem, wraz z postępującym procesem profesjonalizacji i mediatyzacji komunikacji, w sferze online – osoby świadomie i intencjonalnie wpływające na innych, również z „czyjegóż nadania”. W tej grupie – celebryci i influenserzy, ale także podmioty zbiorowe, grupy interesu oraz – w XXI wieku – boty.

Początkowo procesy komunikacji były silnie zindywidualizowane i skontekstualizowane – to znaczy konkretny podmiot funkcjonował w roli nadawcy w określonym czasie, przestrzeni i z użyciem konkretnego „medium” wobec konkretnego audytorium (np. grupy współplemieńców). Wraz z rozwojem tak zwanych mediów masowych sztaby fachowców zaczęły pracować nad produkcją i dystrybucją komunikatów, które służyły coraz bardziej sprecyzowanym i wyrafinowanym celom społecznym, politycznym czy ideologicznym. Część z tych działań była wpisana w idee przemocy ikonicznej, przemocy symbolicznej, ukrytą formę perswazji czy propagandy (Ogonowska 2004; Pratkanis, Aronson 2014). Ich masowość zakładała odbiorców anonimowych, których charakterystyka socjodemograficzna nie była szczegółowym przedmiotem badań finansowanych przez nadawców. Poza tym „masowość przekazu” nie implikowała posiadania przez odbiorców specjalnych kompetencji medialnych. Zakładano, iż – zwłaszcza (audio)wizualny charakter tych

komunikatów oraz fakt, iż reprezentowały one sferę kultury popularnej – oznacza to automatycznie brak problemów z ich powszechnym rozumieniem. Wykorzystanie mediów masowych w wieku XX na potrzeby konkretnych działań politycznych, a od lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku także komercyjnych¹ skuteczniły badania, głównie psychologiczne, socjologiczne i polityczne nad ich rzeczywistym wpływem na odbiorcę.

W wieku XX wypracowano konkretne konwencje gatunkowe i formaty medialne. Przestrzenie, kanały i technologie komunikacyjne zaczęły posiadać określoną strukturę, funkcjonalności techniczne i społeczne oraz podlegać regulacjom prawnym. Ustalenie związku między konkretnym nadawcą, jego intencją komunikacyjną oraz zakładanymi celami podejmowanych działań stało się coraz bardziej problematyczne. Postępowały profesjonalizacja i instytucjonalizacja oraz upolitycznienie działań komunikacyjnych. Utrwalone schematy gatunkowe, od połowy XX wieku – także w wyniku traumatycznych i traumatyzujących doświadczeń drugiej wojny światowej – uległy transgresji, hybrydyzacji, a nawet swoistej „oksymoronizacji”. Zjawiska te doskonale uosabiają – w odniesieniu do kina i kultury audiowizualnej – sfera *mock-documentaries* (Ogonowska 2010a: 269–292) oraz *fiction-genres*. Przemiany te doprowadziły do pierwszej znaczącej aberracji komunikacyjnej, gdy odbiorcy mediów masowych stracili orientację, co właściwie jest przedmiotem ich doświadczenia kulturowego i czy zawartość mediów odnosi się do rzeczywistości realnej, czy też jest wyłącznie efektem kreacji, „czystej imaginacji” (Ogonowska 2007). W coraz większym stopniu, zwłaszcza w dobie internetu 2.0 – przedmiotem zainteresowania profesjonalnych komunikologów-praktyków (w tym dziennikarzy, specjalistów od wizerunku medialnego, pracowników branży PR) stali się odbiorcy i użytkownicy mediów. Metadane dotyczące ich charakterystyki socjodemograficznej oraz wzorców korzystania z mediów są podstawą rozwoju kapitalizmu informacyjnego i społeczeństwa inwigilacyjnego czy w końcu – kapitalizmu inwigilacyjnego (Zuboff 2020). Profilowanie konsumentów i użytkowników sektora medialnego, jak również coraz bardziej precyzyjne metody segmentacji tego rynku zwiększyły znaczenie tak zwanych danych indeksowych, danych atrybutów oraz danych resztkowych².

Na przestrzeni wieków dochodziło zatem do kumulacji pewnych idei oraz do ich konkretyzacji przy użyciu „mediów dominujących”. Stawały się one ważnym instrumentem władzy politycznej. Media także „formatowały” dane, informacje i wiedzę, ustanawiając określone standardy i schematy budowania narracji, a – jako oręż walki politycznej – uczestniczyły w kluczowych procesach społecznych. Wynalazek druku, a następnie upowszechnienie się książki i prasy w językach narodowych – doprowadziły do wzrostu myślenia nacjonalistycznego, nierzadko separatystycznego

¹ Rozwój społeczeństwa konsumpcyjnego w USA i w krajach Europy Zachodniej zintensyfikował te badania.

² Dane indeksowe pozwalają na powiązanie danych z określonym obiektem, np. numerów kart kredytowych z określonym człowiekiem czy IP komputera z jego użytkownikiem; dane atrybutów to cechy socjodemograficzne użytkownika, np. wiek, płeć, wykształcenie, pozycja społeczna, *etc.*; dane resztkowe dotyczą zachowań użytkowników w sieci i służą do opracowania algorytmów sterujących tymi zachowaniami.

i „konkwistadorskiego” oraz narastania potrzeby rywalizacji, a nawet motywacji do zainicjowania konfliktu realnego i wyobrażonego.

Konflikt wyobrażony przyjmuje zwykle postać bardziej wyrafinowaną, gdyż polega na „programowaniu”, „torowaniu” w umysłach potencjalnego przeciwnika groźby wystąpienia rzeczywistego konfliktu, co w zamierzeniu inicjatora tej sytuacji posiada już moc sprawczą (performatywna siła komunikacji). Zapowiedź taka może mieć charakter jawny i wtedy wyczerpuje znamiona szantażu, na przykład w formie deklaracji hakerów, którzy grożą „wyciekiem danych” z konkretnej firmy lub zablokowaniem jej serwerów.

Konflikt wyobrażony może też przybierać formę bardziej „kapilarnej”, ukrytej manipulacji związanej z wprowadzaniem w przestrzeń publiczną szeregu mikronarracji czy produktów storytellingu, które propagują określoną wizję świata i przygotowują stopniowo grunt pod bardziej złożoną, skumulowaną manipulację (*Storytelling and Ethics* 2017). Owe mikronarracje są początkiem procesu zmiany mentalnej. Następnie przekłada się ona na konkretne postawy społeczne i realne zachowania. Proliferacja tych opowieści w przestrzeń publiczną, a następnie sferę poznawczą przyczynia się także do uznania określonych zagadnień i form działania za oczywiste, niepodlegające dyskusji.

Specyficzną formą manipulacji jest cenzura: prewencyjna i represyjna. Obie są związane z kontrolą przekazywania informacji, a ich celem jest ograniczenie wolności publicznego wyrażania myśli i przekonań. W związku z tym obejmują wszystkie media masowe, a obecnie również społecznościowe, zwłaszcza w krajach autokratycznych. Cenzura prewencyjna polega na sprawowaniu kontroli urzędniczej nad przekazami, które jeszcze nie pojawiły się w przestrzeni publicznej (np. przygotowanymi do publikacji czy emisji – w przypadku audycji radiowych czy przekazów telewizyjnych). Represyjna z kolei to poszukiwanie przekazów o nieakceptowanej przez władze wymowie, ideologii, wycofywaniu ich z obiegu i karaniu autorów. Obydwie te formy inicjują dyskusję odnośnie do kwestii: wolności słowa oraz wolności obywatelskiej, procesów demokratyzacji mediów, a z drugiej strony bezpieczeństwa społecznego, narodowego, a nawet planetarnego.

Specyficznym typem cenzury wewnętrznej i zewnętrznej jest także przemilczanie, czyli intencjonalne powstrzymanie się od publicznego wyrażania określonych poglądów lub ich komentowania. W niektórych wypadkach prowadzi to do złudzenia jedności społecznej i do kryzysu demokracji, o czym pisał Jean Baudrillard w książce *W cieniu milczącej większości* (Baudrillard 2006) oraz – co badali na gruncie socjologii niemieckiej autorzy koncepcji zwanej spiralą milczenia (Noelle-Neumann 2004)³.

W tym kontekście pojawia się także problem stosunku do prawdy. Można w tym ujęciu przyjąć dwa biegunowo przeciwne stanowiska. Pierwsze z nich głosi,

³ Przemilczanie może stanowić poważne zagrożenie dla demokracji, zaś postawa biernego świadka i obserwatora, także w przestrzeniach wirtualnych – prowadzić do eskalacji agresji (w tym mowy nienawiści) oraz poczucia bezkarności nadawcy w imię „opacznie pojętej” wolności słowa. Jest to zjawisko charakterystyczne zwłaszcza dla ustrojów demokratycznych, w których często prawdę utożsamia się z wolnością do wyrażania opinii, nawet gdy ma ona charakter przemocowy, dyskryminujący, obraźliwy, wykluczający (Butler 2010).

iż prawda ma charakter esencjonalistyczny i tkwi w strukturze rzeczywistości społecznej czy fizycznej, niezależnie od intencji człowieka. Zawarte jest tu założenie filozoficzne, iż świat jest pierwszy, a zatem istnieje przed poznaniem, co zgodne jest z koncepcją prawdy głoszoną przez Arystotelesa w *Metafizyce*. Prawda bazuje zatem na zgodności sądu z rzeczywistością, zaś kłamstwo może być skutecznym orężem uzurpatorów, o czym pisała obrazowo badaczka systemów totalitarnych Hannah Arendt (Arendt 2021). Prawda posiada więc w tym ujęciu całkowitą autonomię ontologiczną. Może być odkrywana bezpośrednio, przy użyciu metod empirycznych (co jest charakterystyczne m.in. dla nauk przyrodniczych, fizyki ciał stałych, chemii doświadczalnej czy astronomii, ale także „obiektywizowana” przy wykorzystaniu narzędzi teoretycznych, np. modeli czy struktur wiedzy). Prawda już istnieje i wymaga wydobycia dzięki uruchomieniu zdolności kognitywnych, intuicji *etc.* Reprezentatywna dla tego sposobu myślenia jest wypowiedź jednego z bohaterów miniseriale *Czarnobyl* – inżyniera, fizyka jądrowego Legasowa:

Skupieni na poszukiwaniu prawdy nie widzimy, jak niewielu chce, abyśmy ją znaleźli. Ale ona zawsze gdzieś jest. Czy ją widzimy czy nie. Czy ją chcemy zobaczyć czy nie. Prawda nie dba o nasze chęci ani potrzeby. Nie dba o rządy, ideologie ani religie. Będzie czekać po wsze czasy. I to jest dar od Czarnobyla. Kiedyś bałem się ceny prawdy. Teraz pytam tylko: Jaka jest cena kłamstw?⁴

Drugie stanowisko ma charakter konstruktywistyczny. Zakłada, że prawda jest zawsze „czyjaś” oraz stanowi efekt procesów mentalnych konkretnego podmiotu jednostkowego lub zbiorowego, które z kolei są wytworem społecznym, politycznym, ekonomicznym. Tę wizję (stosunku do) prawdy wyznają między innymi wikipedyści, którzy w swoim manifeście deklarują, że istotnym kryterium oceny danych czy faktów jest weryfikowalność oraz funkcjonalność informacji, a nie ich prawdziwość *sui generis*. Konstruktywistyczne ujęcie prawdy nie przeciwstawia jej pojęciom takim jak „fałsz” w logice klasycznej czy „kłamstwo” w praktykach komunikacyjnych, ale skłania się ku ujęciom holistycznym i „niedualistycznym”, które uosabia kategoria postprawdy⁵. W świetle tradycyjnej dychotomii: „prawda – kłamstwo”, która zakłada nieskalowany charakter tego zjawiska (w tym ujęciu tzw. półprawda jest już kłamstwem) – rzeczona postprawda jest także jednoznacznie kojarzona z kłamstwem. Postprawda w dobie ponowoczesności wymyka się tym zerojedynkowym ujęciom, a także zasadom tradycyjnej logiki czy wartościowania estetycznego. Punktem odniesienia do jej weryfikowania nie jest już obiektywizm ani racjonalna ocena korespondencji zjawisk (np. faktu i jego medialnych reprezentacji), ale odniesienie do sfery emocji tudzież subiektywnych przekonań odbiorców czy użytkowników medium. Agencje factcheckingowe, które zajmują się weryfikacją rzetelności informacji na zlecenie określonych podmiotów, tracą na znaczeniu w sytuacji, gdy to

⁴ Cytat z listy dialogowej miniseriale *Czarnobyl*, seria 1, odc. 5, 1 h 02'51" filmu.

⁵ Por. też film dokumentalny HBO *Postprawda; dezinformacja i koszt Fake newsów* (2020) w reż. Andrew Rossiego oraz „Studia de Cultura” 2019, nr 11(1): *Postprawda. Nowe narracje i praktyki społeczne w epoce sfingowanych informacji i gatunków hybrydycznych*, red. Agnieszka Ogonowska, Magdalena Stoch, Agnieszka Walecka-Rynduch.

nie rzetelność, ale atrakcyjność komunikatu odgrywa dla odbiorców pierwszorzędą rolę. Potencjał afektywny przekazu staje się dla nich naczelną wartością⁶.

Narodziny i rozwój społeczeństwa oraz kapitalizmu informacyjnego na przełomie XX i XXI wieku

Różne formy kolonizacji umysłów na szerszą skalę stanowiły zawsze przedmiot uwagi osób sprawujących władzę polityczną, ekonomiczną, a współcześnie także potentatów medialnych. Sfery przepływów między polityką, biznesem i mediami z jednej strony się zacieśniają, z drugiej – od połowy XX wieku obserwujemy ich postępującą globalizację. Skokowe nasilenie tego procesu należy wiązać z rozwojem internetu 2.0 oraz mediów społecznościowych. *Social media* stały się istotnym elementem tak zwanej gospodarki cyfrowej oraz przemysłów kreatywnych nowej generacji.

Na przestrzeni około trzystu lat obserwuje się zatem niezwykle rozwój cywilizacyjny – społeczeństwo przemysłowe przekształca się w społeczeństwo informacyjne, praca fizyczna oparta na współpracy ludzi i maszyn epoki analogowej zostaje stopniowo zastąpiona przez technologie cyfrowe, telepracę czy biotechnologiczne hybrydy, a nawet same technologie wykorzystujące AI. Rozwój rynków i struktur globalnych w odniesieniu do polityki, ekonomii oraz technologii przyczynił się do przejścia od ideałów, zasad i reguł społeczeństwa przemysłowego do społeczeństwa informacyjnego, a w końcu do informacjonizmu w czystej postaci. Informacja określonego typu staje się dobrem wymiennalnym i finansowo kwantyfikowalnym. Rozwijają się nowe zawody, specjalistyczne umiejętności i wiedza związane z wytwarzaniem, przetwarzaniem, analizą, interpretacją oraz dystrybucją czy magazynowaniem informacji (np. *info-seeker, infobroker, fact-checker*) (*Archiwista cyfrowy i infobroker* 2016). Powstają specyficzne rynki informacji (np. finansowej, usług edukacyjnych). Na znaczeniu zyskuje wywiad i kontrwywiad z wykorzystaniem nowoczesnych technik operacyjnych oraz technologii nowej generacji czy zawody związane z profesjonalnym PR i marketingiem (usług, osób, rzeczy, idei) oparte na nowych mediach i AI.

Wiek XXI jest uosobieniem tych nowych standardów ekonomicznych, politycznych i technologicznych, z których wynikają także nowe formy komunikacji i informacji oraz nowe spojrzenia na zasoby niematerialne. Do tych ostatnich zalicza się obecnie tak zwane kompetencje kluczowe oraz cyfrowe, informacyjne i informatyczne.

⁶ Do tego przewartościowania doprowadziły także procesy związane z tabloidyzacją mediów, która przyczyniła się z kolei do rozwoju postprawdy w info- i mediasferze (Piontek 2011; *Tabloidyzacja języka i kultury* 2010). Kryzys reprezentacji mediów był także związany z kulturą cyfrową (przejście od mediów analogowych do cyfrowych), z samozwrotnym czy autoreferencyjnym charakterem produkcji medialnych oraz z tak zwanym zwrotem afektywnym w kulturze (od lat 90. XX wieku). Ponadto popkulturowe formaty i gatunki medialne (np. telenowele, *reality show, talk show*) stały się wzorcami dla narracji przynależących formalnie do infosfery. Narracje te, tak jak wszystkie opowieści, wpisują się w określoną filozofię reprezentacji (*Kulturowa teoria literatury* 2012).

Tworzą się – na podstawie tych kompetencji – nowe elity władzy oraz eksperci znani jako netokraci. Pojęcie „netokracja” występuje w tytule książki Alexandra Barda i Jana Söderquista poświęconej przemianom paradygmatu społecznego oraz pojawieniu się nowej elity władzy jako efektów rozwoju nowych mediów (Bard, Söderqvist 2006). Netokracja funkcjonuje w dwóch podstawowych kontekstach. Po pierwsze, jako nowa elita władzy związana ze zmianą społecznego paradygmatu: z przejściem od kapitalizmu przemysłowego do informacjonalizmu oraz z nową filozofią życia (od totalizmu do mobilności); po drugie – w ujęciu węższym – jako nowa kasta zarządzających internetem nowej generacji i mediami społecznościowymi.

Netokraci działają na własną rękę jako potentaci medialni lub ich doradcy, ale także jako specjaliści od IT i komunikacji w nowych mediach. Eksperci ci doradzają firmom o bardzo zróżnicowanych profilach biznesowych, a także podmiotom politycznym. Komunikacja społeczna w nowych mediach staje się działaniem coraz bardziej specjalistycznym, a przy tym sprofilowanym na określone, wymierne cele ekonomiczne i polityczne oraz te bardziej szczegółowe, związane z manipulacją, perswazją, wywieraniem wpływu.

W związku z dynamicznym rozwojem mediów cyfrowych, społecznościowych oraz technologii bazującej na sztucznej inteligencji, uczeniu maszynowym oraz sztucznych sieciach neuronowych pojawiły się także nowe formy spisków i intryg związanych z aktywnością sieciową członków i członkiń nowoplemion, z rozwojem kapitalizmu inwigilacyjnego oraz z nową formą wojen informacyjnych. Media masowe, które dominowały w XX wieku, umożliwiały względnie scentralizowaną formę perswazji i manipulacji społecznej, a ich atrybuty ułatwiają lokalizację oraz ustalenie tożsamości nadawcy, a nawet jego specyficzne intencje. Swoista decentralizacja mediów – ich sieciowość, „społeczny” charakter, a jednocześnie ich zmonopolizowanie przez wielkich światowych gigantów, kojarzonych z Doliną Krzemową – wytworzyły sposobność i motyw do zawłaszczania kanałów i narzędzi komunikowania publicznego.

Tę sprzeczność między jednocześnie: społecznym i zmonopolizowanym charakterem nowych mediów – oddaje także logika działania algorytmów i botów. Odgrywają one istotną rolę w kolonizacji przestrzeni wirtualnej oraz w ponowoczesnych mechanizmach decepcji. Użytkownicy tych mediów także w pewien sposób ją zawłaszczają. Dzieje się to kosztem ich prywatności, na co wskazuje logika działania algorytmów, które dzięki zebranych danym i informacjom przyczyniają się do odgórnego intensyfikowania pewnych procesów ekonomicznych, politycznych, czy ogólnie – światopoglądowych.

W kontekście nowych form wojen informacyjnych pojęcie „decepcja” odnosi się do różnych form intencjonalnego oszustwa, manipulacji, perswazji oraz korupcji dyskursu medialnego w celu skutecznego wpływania na postawy, zachowania i imaginaria społeczne. Metody te są stosowane na poziomie państw, gdy tradycyjna dyplomacja, sankcje gospodarcze czy użycie sił zbrojnych są nieoptymalne lub niemożliwe do wdrożenia z uwagi na istniejące porozumienia międzynarodowe bądź uzasadnioną obawę skutecznego odparcia ataku ze strony przeciwnej. W takich wypadkach pojawia się możliwość wdrożenia działań niekonwencjonalnych, mechanizmów i narzędzi tak zwanej wojny hybrydowej. Odwołuje się ona do nie-

standardowych metod użycia technologii i komunikacji nowej ery celem przeprowadzenia kompleksowych operacji militarnych, o dużym znaczeniu strategicznym na polu ekonomii, polityki, kultury i religii. Zagrożenie to ma charakter globalny, dlatego też przeciwdziałanie wojnom informacyjnym staje się domeną polityki globalnych instytucji, takich jak Unia Europejska oraz jej agendy, a także NATO.

Unia Europejska i NATO a zagrożenia hybrydowe i rozwój kompetencji kluczowych

Do podstawowych słów kluczowych, jeśli chodzi o dokumenty Unii Europejskiej i NATO związane ze współczesną infosferą i mediosferą, należą w XXI wieku: propaganda, dezinformacja, wojna informacyjna na polu działań militarnych, cywilnych oraz tak zwanych inicjatyw obywatelskich, jak również zagrożenia hybrydowe. Te ostatnie są bardzo podobnie definiowane przez obie organizacje. Według NATO zagrożenia hybrydowe to „działania militarne i niemilitarne oraz jawne i niejawne środki obejmujące dezinformację, ataki cybernetyczne, presję ekonomiczną, użycie nieregularnych grup zbrojnych i wojsk regularnych”. Mają na celu „rozmywanie granicy między wojną i pokojem oraz dezorientowanie społeczeństw” (*NATO – Topic: NATO’s Response to Hybrid Threats*). W przypadku ich wystąpienia NATO oferuje państwom członkowskim następujące formy wsparcia: monitorowanie i analizę zagrożeń hybrydowych, wymianę informacji i doświadczeń wywiadowczych między poszczególnymi krajami, doraźną pomoc i doradztwo w sytuacji zagrożenia lub cyberataku. Z kolei UE definiuje to zjawisko jako „połączenie działań konwencjonalnych i niekonwencjonalnych (militarnych i niemilitarnych) stosowanych w skoordynowany sposób przez aktorów państwowych i niepaństwowych, ukierunkowanych na osiągnięcie celów politycznych”. Akcentuje się tu zatem wielowymiarowość zagrożeń hybrydowych, wykorzystujących „środki przymusu i dywersyjne” („trudne do wykrycia i przypisania”, „dezorientujące i hamujące procesy decyzyjne”) wymierzone w „krytyczne słabe punkty” konkretnego systemu, na przykład administracji państwowej. Zagrożenia hybrydowe „rozciągają się od ataków cybernetycznych na krytyczne systemy informacyjne, przez zakłócanie usług krytycznych (np. dostaw energii czy finansowych), do podważania zaufania społecznego do instytucji rządowych i pogłębiania podziałów społecznych (*A Europe That Protects*). W strukturach tej organizacji powstały dwie duże agendy, których prace są nakierowane na kwestie cyberbezpieczeństwa w kontekście zagrożeń hybrydowych (*NATO i Unia Europejska wobec zagrożeń hybrydowych*). Cyberprzestrzeń została uznana przez obie organizacje – obok przestrzeni lądowej, morskiej czy powietrznej – za ważną domenę działań operacyjnych, w tym głównie o charakterze militarnym.

Dynamiczny rozwój nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych jest wiązany z podkreśleniem roli kompetencji cyfrowych, medialnych, informatycznych i informacyjnych oraz z problematyką bezpieczeństwa krajów demokratycznych tudzież z rozwojem tak zwanego społeczeństwa obywatelskiego nowej generacji. Poziom tych kompetencji odgrywa istotną rolę w rozgrywkach geopolitycznych na mapie Europy i całego świata, z uwagi na globalny zasięg mediów sieciowych. Istotnym aspektem technokultury 3.0 i społeczeństwa cywilizacji medialnej

XXI wieku jest także rozwój technologii sztucznej inteligencji oraz uczenia maszynowego. To z kolei przekłada się na niespotykaną dotąd produkcję fake newsów i deep fake'ów oraz ich niekontrolowaną cyrkulację w przestrzeni publicznej online i offline. Dochodzi w ten sposób do zaburzenia przestrzeni informacyjnej na poziomie krajowym i globalnym (działania określane z języka angielskiego jako *disinformation* i *misinformation*). Prowadzi to do konieczności ponownego namysłu nad nowymi regulacjami przestrzeni informacyjnej w odniesieniu do kwestii wolności słowa oraz przepływu różnego rodzaju danych, informacji i wiedzy.

Dezinformacja, obok broni biologicznej i nuklearnej, stała się współcześnie niezwykle skutecznym i ważnym elementem działań militarnych w kontekście tak zwanej wojny nowej generacji, która może się toczyć także w czasie pozornego pokoju. Wojna ta polega na kontrolowaniu świadomości, postaw i zachowań społecznych poprzez manipulację informacjami. Dotyczą one kluczowych aspektów życia obywateli społeczeństwa planetarnego, takich jak: praca zawodowa, aktywność społeczna, zdrowie, ekologia oraz autonomia na poziomie państwa, grup społecznych i pojedynczych jednostek.

Nowa klasa globalnych netokratów, czyli osób posiadających kontrolę nad mediami w skali ponadnarodowej, tworzy podwaliny nowego cyfrowego autorytaryzmu. Nasilenie dezinformacji w mediach publicznych i globalnych oraz realne skutki tego wpływu sprawiły, iż *fake news* stał się w 2017 roku słowem roku brytyjskich wydawców słownika Collins⁷. W odniesieniu do tych faktów w krajach Europy Środkowo-Wschodniej działają dwie kluczowe platformy współpracy w zakresie przeciwdziałania negatywnym skutkom dezinformacji. Są to: Grupa Wyszehradzka, która zainicjowała podpisanie tak zwanej wspólnej Deklaracji cyfrowej z Krakowa sygnowanej 17 lutego 2021 roku (Deklaracja_cyfrowaPL.pdf) oraz Inicjatywa Trójmorza.

W 2018 roku Wspólne Centrum Badawcze UE wydało raport zatytułowany „The Digital Transformation of News Media and the Rise of Disinformation and Fake News” (jrc111529.pdf). Można w nim odnaleźć stosowane i często niespójne ze sobą definicje fake newsa oraz innych form dezinformacji. Ponadto wśród priorytetowych celów i działań wymienia się tu: (1) wzmacnianie transparentności działań związanych z produkcją i sponsorowaniem komunikatów informacyjnych; (2) promowanie różnorodnych źródeł informacji poprzez wspieranie wysokiego jakościowo dziennikarstwa oraz zbalansowanie relacji między producentami i dystrybutorami informacji; (3) zwiększanie wiarygodności informacji, stworzenie takich systemów online, które umożliwiają rozpoznanie tej cechy oraz promowanie edukacji medialnej; (4) tworzenie włączających reguł, zasad i relacji dla wszystkich kluczowych użytkowników mediasfery, w tym poszczególnych grup interesów. Unia Europejska jest tą organizacją międzynarodową, która – poprzez przydzielone jej przez kraje członkowskie instrumenty i kompetencje – inicjuje działania zmierzające do przeciwdziałania dezinformacji oraz zagrożeniom hybrydowym. Poniżej znajduje się wykaz trzech przykładowych, ale i kluczowych dokumentów UE związanych z tymi zagadnieniami.

⁷ W tym kontekście por. też: *Mały leksykon postprawdy. Fake news 2018*.

- 1) 6 kwietnia 2016 – „Wspólne ramy dotyczące przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym – odpowiedź Unii Europejskiej” [Komisja Europejska do Parlamentu Europejskiego] (pdf europa.eu);
- 2) 26 kwietnia 2018 – „Zwalczanie dezinformacji w Internecie: podejście europejskie” (Komisja Europejska do Parlamentu Europejskiego).

W powyższych komunikatach KE zwróciła uwagę między innymi na przyczyny dezinformacji, lokując je w szybkich przemianach kulturowych, w transformacji sektora mediów cyfrowych oraz wskazując na potencjał dezinformacji jako narzędzia wpływu społecznego. Zgodnie z zaleceniem KE platformy internetowe w ramach samoregulacji winny stosować się do następującego kodeksu: kontrolować reklamy, dbać o przejrzystość treści oraz oznaczać materiały sponsorowane, blokować fałszywe konta, wprowadzać i modernizować mechanizmy chroniące przed dezinformacją, edukować użytkowników (*Zwalczanie dezinformacji w Internecie: podejście europejskie – Cyberpolicy NASK*);

- 3) raport z 6 czerwca 2018 roku „Zwiększenie odporności i wzmocnienie zdolności reagowania na zagrożenia hybrydowe” (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018JC0016>) informuje czytelnika między innymi o: szkodliwości działań (w tym kampanii) hybrydowych dla stabilizacji państwa oraz osłabieniu zaufania publicznego do instytucji społecznych; mechanizmach i ponadnarodowych instytucjach (np. NATO) szybkiego reagowania w obliczu ataków, które wykorzystują broń nowej generacji (związanych z wojną informacyjną, dezinformacją *etc.*); zagrożeniach hybrydowych, które lokują się wraz z zagrożeniami chemicznym, biologicznymi, radiologicznym i jądrowym wśród priorytetów związanych z utrzymaniem bezpieczeństwa narodowego i w ramach struktur krajów członkowskich; w tym kontekście pojawiają się także nowe rezolucje związane z cyberbezpieczeństwem państw i obywateli.

Powstał także „Unijny kodeks postępowania w zakresie zwalczania dezinformacji” (Assessment of the Code of Practice on Disinformation – Achievements and Areas for Further Improvement) oraz „Plan działania na rzecz zwalczania dezinformacji” (4–5.12.2019). Autorzy tych raportów posługują się pojęciem „dezinformacji” na określenie treści, które są fałszywe i zostały stworzone z zamiarem osiągnięcia określonych efektów polityczno-strategicznych w kwestiach ważnych z punktu widzenia interesu publicznego. W jednym z tych dokumentów czytamy:

Dezinformacja i propaganda polega na tym, że rozpowszechniane informacje (i) mają być całkowicie albo częściowo fałszywe, zmanipulowane lub wprowadzające w błąd albo opierają się na nieetycznych technikach perswazji; (ii) dotyczą kwestii ważnej z punktu widzenia interesu publicznego; (iii) mają wywołać niepewność lub wrogość lub doprowadzić do polaryzacji albo doprowadzić do zakłócenia procesów demokratycznych; (iv) są rozpowszechniane lub wzmocniane za pomocą zautomatyzowanych i agresywnych technik, takich jak boty społeczne, sztuczna inteligencja (AI), mikrotargeting lub trólowanie przez ludzi za opłatą, często w celu zwiększenia widoczności w społeczeństwie (*Disinformation and Propaganda – Impact on the Functioning of the Rule of Law in the EU and Its Member States / Dezinformacja i propaganda – wpływ na funkcjonowanie państwa prawa w UE i jej państwach członkowskich*).

Pojawianie się nowych zagrożeń związanych z dezinformacją oraz – w skali globalnej – wojnami hybrydowymi przekierowuje uwagę badaczy na sferę całkowicie nowych kompetencji: medialnych, cyfrowych, informatycznych i informacyjnych. Są one bezpośrednio związane już ze sferą nowych mediów sieciowych oraz z cyberkulturą 3.0.

W zaleceniach Parlamentu Europejskiego z 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie wymienia się między innymi kompetencje cyfrowe. Pod tym pojęciem rozumie się: „(1) krytyczne i odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych i (2) interesowanie się nimi do celów uczenia się, pracy i udziału w społeczeństwie. Obejmują one umiejętność **korzystania z informacji i danych**, komunikowanie się i współpracę, umiejętność korzystania z mediów, tworzenie treści cyfrowych (w tym programowanie), **bezpieczeństwo** (w tym komfort cyfrowy i kompetencje związane z cyberbezpieczeństwem), **kwestie dotyczące własności intelektualnej, rozwiązywanie problemów i krytyczne myślenie**”. Określenie kluczowych kompetencji na sympozjum Rady Europy w Bernie w lutym 1996 roku stało się wyzwaniem i punktem odniesienia dla krajowych systemów edukacyjnych w krajach UE. W zaleceniu Parlamentu Europejskiego i Rady z 18 grudnia 2006 roku autorzy precyzyjniej określają kluczowe kompetencje w procesie uczenia się przez całe życie⁸. Ustanowiły one europejską ramą odniesienia dla krajowych ram kwalifikacji. Po dwunastu latach obowiązujące zapisy dotyczące kompetencji uległy zmianie. 22 maja 2018 roku Rada Unii Europejskiej zarekomendowała nowe zalecenie. Pozostawiono w nim osiem wskazanych uprzednio kompetencji, ale przeformułowano ich nazwy oraz zakres wiedzy, umiejętności i postaw przypisany każdej z nich (zob.: Zalecenie Rady...). Tabela poniżej przedstawia wprowadzone zmiany bardziej pogładowo.

Tabela 1. Kompetencje kluczowe w 2006 i 2018 roku: porównanie

Kompetencje kluczowe w 2006 roku	Kompetencje kluczowe w 2018 roku
Porozumiewanie się w języku ojczystym	Kompetencje w zakresie czytania i pisania
Porozumiewanie się w językach obcych	Kompetencje językowe
Kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne	Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii
Kompetencje cyfrowe	Kompetencje cyfrowe
Umiejętność uczenia się	Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie uczenia się
Inicjatywność i przedsiębiorczość	Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości
Świadomość i ekspresja kulturalna	Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej

Źródło: opracowanie własne

⁸ Należą do nich: 1) porozumiewanie się w języku ojczystym; 2) porozumiewanie się w językach obcych; 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne; 4) kompetencje informatyczne; 5) umiejętność uczenia się; 6) kompetencje społeczne i obywatelskie; 7) inicjatywność i przedsiębiorczość; 8) świadomość i ekspresja kulturalna.

Kompetencje w odniesieniu do mediów: komponenty, poziomy, modele

Pojęcie kompetencji łączy w sobie trzy ważne aspekty działania: umiejętności, wiedzę i postawy, a jakościowe i ilościowe zmiany w każdym typie kompetencji odnieść można do tak zwanej piramidy kompetencji.

Schemat 1. Piramida kompetencji Martina Broadwella z 1969 roku wykorzystywana w teoriach edukacji oraz HR

Źródło: https://www.wordsfityspoken.org/gospel_guardian/v20/v20n41p1-3a.html (dostęp: 20.01.2022)

Każdy z wyróżnionych poziomów może być opisany przy wykorzystaniu wskaźników behawioralnych:

Poziom pierwszy (nieświadoma niekompetencja): osoba badana nie uświadamia sobie, że dane zachowanie medialne jest pożądane w konkretnej sytuacji problemowej i nie wykazuje tego zachowania w swoim repertuarze działań, a jeśli się ono pojawia, to przypadkowo, nieintencjonalnie.

Poziom drugi (świadoma niekompetencja): osoba badana ma świadomość, iż dane zachowanie jest pożądane w konkretnej sytuacji, lecz nadal nie wykazuje go w swoim zachowaniu lub jest w fazie uczenia się go, doskonalenia, ale wciąż popełnia błędy.

Poziom trzeci (świadoma kompetencja): osoba badana intencjonalnie i świadomie stosuje dane zachowanie medialne w swoim działaniu, lecz ma to wciąż charakter wyuczony, nieautomatyzowany, wymaga ono koncentracji i doskonalenia.

Poziom czwarty (nieświadoma kompetencja): osoba badana stosuje dane zachowania w sposób naturalny i spójny, w niektórych przypadkach – na zasadzie pełnego automatyzmu działań i operacji mentalnych.

Dane z tej piramidy powinny być uzupełnione o podstawowe cechy kompetencji, do których zalicza się: (a) ich podmiotowy charakter (są one związane z określonym człowiekiem); (b) stopniowalność i wymierność (np. od nieświadomej niekompetencji do nieświadomej kompetencji wraz ze wskaźnikami dla każdego z poziomów uwzględnionych w piramidzie powyżej); (c) ich funkcjonalność – umożliwiają realizację działań na określonym poziomie w odniesieniu do konkretnego zadania oraz możliwość transferu kompetencji na inne sytuacje problemowe;

(d) dynamiczny i zmienny charakter⁹. Aby przejść poszczególne etapy piramidy kompetencji – należy – w odniesieniu do mediów – rozpocząć od diagnozy poziomu niekompetencji w różnych sferach (np. w odniesieniu do konkretnego medium) i określonego typu (np. kompetencji informatycznych operacyjnych związanych z uruchomieniem sprzętu). Diagnoza ta może przyjąć formę pytań sprawdzających / sondujących wiedzę, umiejętności i postawy, a więc postać deklaratywną¹⁰ i/lub praktyczną, czyli bazować na rozwiązywaniu konkretnych sytuacji problemowych (tzw. *action research*, np. strategii wyszukiwania w sieci informacji określonego typu). Po tej diagnozie ewaluator przechodzi na drugi poziom piramidy, czyli przystępuje do identyfikacji obszarów świadomej niekompetencji. Celem tych działań jest rozpoznanie obszarów, które będą istotne z punktu widzenia potrzeb jednostki (np. zawodowych, rodzinnych). Wyniki takiej ewaluacji są następnie punktem wyjścia do opracowania pakietów edukacyjnych służących podniesieniu i doskonaleniu kompetencji określonego typu, w konkretnym zakresie. Na trzecim etapie – świadomej kompetencji – edukator wdraża konkretne działania edukacyjne, celem udoskonalenia, a w niektórych przypadkach zautomatyzowania niektórych kompetencji oraz osiągnięcia przez uczącego statusu eksperta (Ogonowska 2015a: 72–88).

Podsumowanie

W artykule ukazano rozwój strategii i form komunikacyjnych w odniesieniu do intrygi i spisku w ujęciu diachronicznym. Uwypuklono transhistoryczny charakter tych zjawisk, które towarzyszyły dynamice różnych grup społecznych, w tym konfliktom, walce o władzę i wpływy, procesom spójnościowym czy kreowaniu wroga zewnętrznego. Intrygowanie i spiskowanie było zatem zawsze powiązane z określonymi celami psychologicznymi i społecznymi, a w miarę wzrostu złożoności społeczeństw – także politycznymi, ekonomicznymi i militarnymi. Z punktu widzenia *media studies* oraz *media literacy* istotne jest także uwzględnienie w tym procesie mediów dominujących. Wyznaczały one również określone trendy formalne (gatunki, formaty) i treściowe (tematyka, schemat budowania narracji). W tym ujęciu – ważne są motywacje nadawców oraz atrybuty wykorzystywanych przez nich przekazów. Tytułowe zagadnienia zostały przedstawione na trzech poziomach analizy socjologicznej, co obrazuje schemat poniżej. To ujęcie jest niezwykle istotne także dla ukazania relacji między instytucjami edukacyjnymi, medialnymi i politycznymi, które wpływają na istniejącą i aktualną infrastrukturę komunikacyjną, politykę informacyjną oraz formy i treści kształcenia medialnego (*media literacy*) w edukacji formalnej, nieformalnej, ustawicznej *etc.*

⁹ Możliwe jest rozwijanie czy doskonalenie określonych kompetencji, ale także ich erozja, inwolucja, gdy nie są wykorzystywane w działaniu i w operacjach mentalnych.

¹⁰ Do tego celu można wykorzystywać także indywidualne wywiady pogłębione (IDI), zogniskowane wywiady grupowe (FGI).

Schemat 2. Trzy poziomy analizy socjologicznej wraz ze słowami kluczowymi dla każdego z nich

Źródło: opracowanie własne

Na koniec zestawiono dwie główne perspektywy badania mediów – diachroniczną i funkcjonalną, by ukazać przemiany w mediasferze w odniesieniu do kompetencji kluczowych użytkownika, kategorii: prawdy i postprawdy oraz fake newsów i specyfiki zagrożeń hybrydowych. Te ostatnie oparte są między innymi na dezinformacji, głównie w mediach masowych i społecznościowych. W ostatniej części artykułu uwypuklono rolę, funkcje i istotę kompetencji kluczowych, do których zaliczane się kompetencje medialne, cyfrowe, informatyczne i informacyjne. Przeanalizowano to zagadnienie w odniesieniu do wskazówek i dyrektyw Komisji Europejskiej, a także piramidy kompetencji oraz powiązanych z nią strategii edukacyjnych. Służą one przejściu od nieświadomej niekompetencji do nieświadomej kompetencji w roli użytkownika mediów. Wyróżnione perspektywy badawcze pozwalają relatywnie holistycznie spojrzeć na zagadnienia rozwoju mediów jako instytucji, kanałów i przestrzeni komunikacyjnych służących realizacji partykularnych interesów jednostkowych i społecznych, związanych z wywieraniem wpływu na innych użytkowników mediasfery. Ci ostatni legitymują się różnym poziomem kompetencji medialnych, cyfrowych, informacyjnych i informatycznych, co w efekcie wpływa na ich podatność na manipulację, na dezinformację i fake newsy. Warunkuje gotowość i umiejętność krytycznego myślenia oraz dywersyfikowania źródeł informacji. Oddziałuje na motywację do weryfikowania ich prawdziwości i obiektywności.

Bibliografia

- „Archiwista cyfrowy” i infobroker. Kształcenie, sylwetka, wyzwania. 2016. Dorota Drzewiecka, Bartosz Drzewiecki (red.). Kraków.
- Arendt Hannah. 2021. Korzenie totalitaryzmu. Daniel Grinberg, Mariola Szawiel (przeł.). Warszawa.
- Bard Aleksander, Söderqvist Jan. 2006. Netokracja. Nowa elita władzy i życie po kapitalizmie. Piotr Cypriański (przeł.). Kraków.
- Baudrillard J. 2006. W cieniu milczącej większości. Sławomir Królak (przeł.). Warszawa.
- Briggs Asa, Burke Peter. 2015. Społeczna historia mediów: od Gutenberga do Internetu. Jakub Jedliński (przeł.). Warszawa.
- Butler Judith. 2010. Walczące słowa. Mowa nienawiści i polityka performatywu. Adam Ostolski (przeł.). Warszawa.
- Keyes Ralph. 2004. The Post-Truth Area. New York.
- Kulturowa teoria literatury. Główne pojęcia i problemy. 2012. Michał Paweł Markowski, Ryszard Nycz (red.). Kraków.
- Mały leksykon postprawdy. Fake news. 2018. Piotr Drzewiecki, Barbara Głębińska-Giza (red.). Warszawa.
- Noelle-Neumann Elisabeth. (2004). Spirala milczenia. Opinia publiczna – nasza skóra społeczna. Joanna Gilewicz (przeł.). Poznań.
- Ogonowska Agnieszka. 2004. Przemoc ikoniczna. Zarys wykładu. Kraków.
- Ogonowska Agnieszka. 2007. Między reprezentacją a symulacją. Szkice z socjologii mediów, Kraków.
- Ogonowska Agnieszka. 2010a. „Mock – documentary” i „faction genre”: wyzwanie dla kina dokumentalnego i paratekstualne gry z widzem. W: Kino po kinie. Film w kulturze uczestnictwa. Andrzej Gwóźdź (red.). Warszawa. 269–292.
- Ogonowska Agnieszka. 2010b. Polityka (re)prezentacji. Studia i szkice o kulturze medialnej. Kraków.
- Ogonowska Agnieszka. 2015a. „Kompetencje medialne i informacyjne: wybrane modelowe ujęcia i koncepcje”. Zeszyty Prasoznawcze” t. 58, nr 1(221). 72–88.
- Ogonowska Agnieszka. 2015b. Komunikacja i porozumienie. Sztuka bycia razem, tworzenia więzi i rozwiązywania konfliktów. Kraków.
- Piontek Dorota. 2011. Komunikowanie polityczne i kultura popularna. Tabloidyżacja informacji o polityce. Poznań.
- Pipes Daniel. 1998. Potęga spisku. Wpływ paranoicznego myślenia na dzieje ludzkości. Sławomir Kędzierski (przeł.). Warszawa.
- Pratkanis Anthony, Aronson Elliot. 2014. Wiek propagandy: używanie i nadużywanie perswazji na co dzień. Józef Radzicki, Marcin Szuster (przeł.). Warszawa.
- Storytelling and Ethics: Literature, Visual Arts and the Power of Narrative. 2017. Hanna Meretoja, Colin Davis (red.). London.
- „Studia de Cultura” 2020, 12(2): Media i komunikacja. Między „archeologią” a współczesnością. Agnieszka Ogonowska (red.).
- Tabloidyżacja języka i kultury. 2010. Irena Kamińska-Szmaj, Tomasz Piekot, Marcin Poprawa (red.). Wrocław.

Filmografia

Prawda według Wikipedii, film dokumentalny. 2008. Ijsbrand van Veelen (reż.).

Netografia

Assessment of the Code of Practice on Disinformation – Achievements and areas for further improvement (europa.eu). (dostęp: 21.05.2021).

Disinformation and Propaganda – Impact on the Functioning of the Rule of Law in the EU and its Member States / Dezinformacja i propaganda – wpływ na funkcjonowanie państwa prawa w UE i jej państwach członkowskich (europa.eu). (dostęp: 21.05.2021).

NATO – Topic: NATO’s Response to Hybrid Threats. (dostęp: 22.05.2021).

Ocena unijnego Kodeksu postępowania w zakresie zwalczania dezinformacji – Cyberpolicy NASK. (dostęp: 21.05.2021).

Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej C 189/2, 4.06.2018, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN). (dostęp: 28.11.2019).

Zwalczanie dezinformacji w Internecie: podejście europejskie – Cyberpolicy NASK, PDF, europa.eu. (dostęp: 21.05.2021).

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie relacji między intrygą i spiskiem a medium dominującym i kompetencjami jego użytkowników. Problematyka ta została ukazana w perspektywach: diachronicznej oraz funkcjonalnej, z uwzględnieniem kategorii kompetencji kluczowych. Perspektywy te współtworzą tak zwaną społeczną historię i teorię mediów. Pozwalają one zrozumieć rolę uniwersalnych i transhistorycznych motywacji intrygantów i spiskowców w rozwoju mediów komunikacji aż do czasów współczesnych naznaczonych zagrożeniami hybrydowymi. Możliwość użycia tych niekonwencjonalnych środków w operacjach militarnych oraz inwigilacji społecznej jest pokłosiem dynamicznego rozwoju nowych sieciowych, interaktywnych i mobilnych technologii. Rozwój ten wymaga z kolei od obywateli społeczeństwa planetarnego nabywania nowych, coraz to bardziej złożonych kompetencji.

From intrigue and conspiracy to hybrid threats. New competences and media education in cyberculture 3.0

Abstract

The purpose of the article is to show the relationship between intrigue and conspiracy and the dominant medium and the competences of its users. This issue is presented in two perspectives: diachronic and functional with the category of key competences taken into account. These perspectives co-create the so-called social history and media theories. They make it possible to understand the role of universal and transhistoric motivations of schemers and conspirators in the development of communication media up to modern times marked by hybrid threats. The possibility of using these unconventional means in military operations and social surveillance is the result of the dynamic development of new networked, interactive and mobile technologies. This development, in turn, requires from the citizens of planetary society an acquiring of new, increasingly complex competences.

Słowa kluczowe: intryga, spisek, (post)prawda, zagrożenia hybrydowe, kompetencje kluczowe, cyberkultura 3.0

Key words: intrigue, conspiracy, (post)truth, hybrid threats, key competences, cyberculture 3.0

Agnieszka Ogonowska – prof. dr hab., absolwentka psychologii (Wydział Filozoficzny) i filmoznawstwa (Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej) Uniwersytetu Jagiellońskiego; medioznawczyni, specjalistka w zakresie nowych mediów, medialnego kulturoznawstwa, komunikologii oraz neurologopedii, kierownik Katedry Mediów i Badań Kulturowych IFP UP oraz dyrektor Ośrodka Badań nad Mediami Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. Ekspert komisji sejmowej ds. Przeciwdziałania Przemocy w mediach w latach 2011–2012, stały współpracownik Komisji ds. UNESCO w Polsce, ekspert Komisji Europejskiej oraz Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Prowadzi zajęcia naukowe i warsztaty, głównie dla pracowników sektora oświaty z obszaru: edukacji medialnej, *user experience*, komunikacji społecznej, psychologii klinicznej dzieci i młodzieży oraz uzależnień behawioralnych w obszarze mediów. Organizatorka kilkudziesięciu konferencji, kongresów i sympozjów naukowych i szkoleniowych poświęconych: nowym mediom, cyberkulturze, psychologii mediów i komunikowania, uzależnieniom od nowych technologii, wpływowi wysokich technologii na rozwój dzieci i młodzieży, edukacji medialnej. Obecnie prowadzi badania nad neuropsychologicznymi i socjokulturowymi uwarunkowaniami uzależnień behawioralnych, edukacją medialną, cyberpsychologią oraz humanistyką cyfrową. Autorka 10 monografii naukowych poświęconych tym kwestiom, wśród nich: *Cyberpsychologia. Media – użytkownicy – zastosowania* (Kraków 2021), *Psychologia mediów i komunikowania* (Kraków 2018), *Komunikacja i porozumienie* (Kraków 2015), *Uzależnienia medialne* (Kraków 2014), *Współczesna edukacja medialna* (Kraków 2013), *Przemoc ikoniczna: zarys wykładu* (Kraków 2004). Pisze również artykuły do: „Remedium”, „Świata Problemów”, „Niebieskiej Linii”. Jest założycielką i redaktorką merytoryczną dwóch serii wydawniczych: *Psychologia Stosowana* oraz *Kultura i Społeczeństwo* w Wydawnictwie Edukacyjnym w Krakowie; jest założycielką i redaktorką naczelną czasopisma naukowego „*Studia de Cultura*”.